

מצות מסירות עדות

דין מסירת עדות מקורו בתורה: (ויקרא ה) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע ואם לוא יגיד ונשא עונו. ונקבע להלכה בשלחן ערוך חושן משפט סימן כ"ח.

עלינו לברר שלש נקודות שיש להן משמעות אקטואלית בחיי המדינה:
א. האם דין זה שייך רק לעדות בבית דין, או גם מחוץ לבית דין יש מצוה להעיד.

ב. האם דין זה נאמר רק לגבי שני עדים כפי שנוכר בתורה ובהלכה, או גם לעד אחד יש מצוה להעיד.

ג. אם אדם בתוקף תפקידו התחייב לשמור סוד, האם זה משחרר אותו ממצוה זו להעיד, או שהעדות משחררת אותו משמירת הסוד.
(א לשאלה א.

בספר החנוך (מצוה קכב) כתב: להגיד העדות בפני הדיינים בכל מה שנדעהו בין שיתחייב בעדות מיתה או ממון המועד עליו שיהיה הצלתו בממונו או בנפשו שנאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו. בכל ענין חובה עלינו להגיד העדות בפני הבית דין. ואולם חילוק יש בין דיני ממונות לדיני נפשות ושאר איסורים שבתורה, שבדיני ממונות איך אדם חייב להעיד עליהם מעצמו אא"כ יתבענו בע"ד או בי"ד, ובדיני שאר איסורין שבתורה כגון שראה שא' עבר על איסור, וכן בעדות נפשות כגון שראה מי שהרג חברו או בעדות מכות שהכה אחד את חברו, בכל זה חייב אדם להעיד עליהם מעצמו ולהגיד העדות לפני הב"ד כדי לבער הרע ולהפריש האדם מאיסור.

וכן כתב הרמב"ם בספר המצות (מצות עשה קעח): היא שצונו להעיד בב"ד בכל מה שנדעהו בין מי שיהיה בו מיתה מי שהעדות עליו או הצלתו והפסד ממונו או הריסתו אנחנו חייבים להעיד בכל זה ולהודיע לדיינין מה שראינו או שמענו... וכבר התבארו משפטי מצוה זו בסנהדרין. וצויין שם בסוגריים הלכות עדות פ"ט. (כך צויין בשלשה דפוסים שתחת ידי. ויש לתקן: פ"א).

לכאורה מפורש יוצא מדבריהם שהמדובר הוא רק על עדות לפני בית דין כפי שמוגדר בהלכה.

והנה בשלחן ערוך חושן משפט (סימן כ"ח) כתוב: כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד אם יתבענו

שיעיד לו (בב"ד תוס' זב"י) בין שיש עד אחד עמו בין שהוא לבדו ואם כבש עדותו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.
בשלחן ערוך היה כתוב „חייב להעיד אם יתבענו“, והרמ"א הוסיף „בבית דין“.

והחילוק הזה ישנו בין הרמב"ם והטור. כי הרמב"ם כותב (ה' עדות פ"א): העד מצווה להעיד בבית דין בכל עדות שיודע בין בעדות שיחייב בו את חברו בין בעדות שיזכהו בו והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות שנאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו.
ואילו בטור (ח"מ סימן כח) כתוב: כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד לו בין אם הוא לבדו יודע בעדותו בין אם יש אחר עמו... ולא הזכיר „בית דין“.

וכדי ליישב סתירה זאת עלינו להקדים דברי הגמרא (בבא קמא נה) תניא אמר רבי יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים... והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו. ואמרו שם (דף נו) במאי עסקינן, אילימא בבי תרי פשיטא דאורייתא היא, אם לא יגיד ונשא עונו, אלא בחד. ומפרש רש"י דקרא בתרי איירי מדקפיד אהגדה משמע שאילו מגידין מתחייב זה ממון, ועוד דקיי"ל דכל מקום שנאמר עד הרי כאן שני עדים עד שיפרט לך הכתוב עד אחד כדכתיב לא יקום עד אחד באיש. ורבי יהושע שבכאן מדבר בעד אחד שמחייבו שבועה ובדיני שמים מחייב דאי הוה מסהיד מחייב ליה שבועה ודילמא לא הוי משתבע בשיקרא והוי משלם. והקשו בתוס': וא"ת ה"מ כשעבר על שבועתו כדכתיב ושמעה קול אלה וי"ל דה"ק קרא כשעובר על שבועתו בדבר שאם לא יגיד היה נושא עון או יביא קרבן שבועה אבל בלא שבועה נמי איכא נשיאת עון כדמוכח במתניתין באחד דיני ממונות (ושמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת, והלא כבר נאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו). ודוק בב"ד דכשואמרים אין אנו יודעים להעיד שוב אינם יכולים להעיד דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והיינו אם לא יגיד דקרא אבל חוץ לב"ד אין לחוש שיכול לחזור ולהעיד.

כפי שפירשו מהרש"ל ומהר"ם שם את דברי התוספות, הקטע „ודוק בבית דין“ מוסב על דינא דקרא של אם לא יגיד ונשא עונו, לחייב קרבן שבועת העדות. ולא על דינו של רבי יהושע, דהיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו חייב בדיני שמים שגרם לו הפסד ממון, באיזה אופן שיהיה, אפילו עד אחד דאינו מחייב ממון רק שבועה, מכל מקום מכיון שיוכל להיות שלא ישבע וישלם, מקרי הפסד ממון לענין זה.

ובזה מיושבת הסתירה שבין הרמב"ם והטור. כי ברמב"ם בפ"א מעדות מדובר על דינא דקרא אם לא יגיד ונשא עונו, שכך הוא מסיים בהלכה א. לכן הוא מדגיש „מצווה להעיד בבית דין“ כי לולא כן לא שייך דינא דקרא כמבואר בשבועות דף ל"ב וברמב"ם פ"א מה' שבועות, ואילו הטור לא מדבר על חיובא דקרא אם לא יגיד, אלא על דינא דרבי יהושע דהיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו חייב בדיני שמים, שהרי הטור אומר „בין אם הוא לבדו בעדותו“

דהיינו עד אחד, דדינא דאם לא יגיד לא שייך בזה, דהקרא מיירי בתרי, דכתיב והוא עד, וכל מקום שנאמר עד הוא שנים, וכך מבואר (שבועות דף לא ורמב"ם פ"י משבועות) דקרא דשבועות העדות דאם לא יגיד הוא רק בשני עדים, וכיון דהטור מיירי בדינא דרבי יהושע לכן לא העתיק המלים "בבית דין", דעיקר חיובא הוא שמנע עדותו ועל ידי זה גרם להפסד ממונו.

והמחבר בשלחן ערוך, אשר בדרך כלל נמשך אחר לשון הרמב"ם, תפס כאן לשון הטור, כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד אם יתבענו שיעיד לו בין שיש עד אחר עמו בין שהוא לבדו. וזה דינו של רבי יהושע ולא דינא דקרא דאם לא יגיד, שהרי אומר "בין שהוא לבדו", ואילו דינא דקרא אם לא יגיד שייך רק בשני עדים ולא בעד אחד, ולכן השמיט המחבר המלים "בבית דין", כי בכל אופן אשר כבישת עדותו גורמת הפסד להשני חייב בדיני שמים.

ועל הוספת הרמ"א במחבר "בבית דין, תוספות וב"י", מציין הגר"א: שבועות ל"ב א ועבה"ג, (ליקוט) תוס' ר"פ הכונס שם וגמ' דשבועות ל"ב ע"א מנלן דאכפירה בבי"ד. והדבר מפליא, כי הגמרא שבועות והתוספות שם בבבא קמא איירי לגבי דינא דקרא דאם לא יגיד, אבל לגבי דינא דמחבר שמקורו מדברי רבי יהושע דחייב בדיני שמים, הוא אפילו בעד אחד, שפיר השמיט המחבר המלים "בבית דין".

כדמות ראיה לזה שמצוה להעיד אינו קשור עם בית דין, יש להביא ממה שאמרו (פסחים ק"ג) שלשה הקב"ה שונאן... והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי, כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד בית קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד, א"ל טוביה חטא וזיגוד מנגד? אמר ליה אין דכתיב לא יקום עד אחד באיש ואת לחודך אסהדת ביה שם רע בעלמא קמפקת ביה. ופרשב"ם: חטא, בעבירה. שם רע הוא דקא מפקת עילויה, מאחר שאין אתה נאמן בעדות ולא יתקבל עדותך אין לך עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לאו דלא תלך רכיל.

מדברי הרשב"ם יוצא, שרק משום שאין עדותו מתקבלת אין כאן מצוה להעיד, אבל אם העדות מתקבלת יש כאן מצוה להעיד. והלא כתב הטור בריש סימן א' בחושן משפט, והביאו הסמ"ע שם: האידנא דליכא סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה דכתיב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפני אלהים הכתובים בפרשה (סמוכים) ולא לפני הדיוטות, ואנן הדיוטות אנן, הילכך אין דנין מן התורה אלא דאנן שליחותיהו דקמאי (הסמוכים שהיו בדורות הראשונים) עבדינן, ומסקינן דלא עבדינן שליחותיהו אלא במידי דשכיח ואית ביה חסרון כיס עיי"ש.

ועיי' בקצות החשן (סימן לח) שנים שהעידו באחד שנתנסך יינו והוזמו חייבין העדים לשלם דמי היין ככל תורת עדים זוממין, ואע"ג דבקרא כתיב כאשר זמם לעשות לאחיו, והני אין מחייבין אותו כלל אלא על היין הם מעידים. והביא ראיה מפ"ק דסנהדרין פלוני רבע שורו של פלוני, אף דמסהדי על השור עיי"ש. והשיג עליו הנתיבות המשפט שם דלא שייך כאשר זמם רק בדבר שצריך עדות בבי"ד, כגון הריגת שור, אבל באיסורין אפילו במקום

דצריך ב' עדים מכל מקום לא צריך הגדה בב"ד, ובוזה לא שייך כאשר זמם שבזה לא חידשה התורה דיני הזמה. וכן חוזר על סברתו זאת בנתיבות בסימן כ"ח דאף דבעינן שני עדים אבל אין צריך לקבל עדותם בבית דין, ומביא ראיה מפני יהושע גיטין כ"ט. ובמשובב נתיבות בסימן ל"ח מפקפק הקצות בעצם חידושו של הנתיבות עיי"ש.

ומבואר (בבא קמא דף פ"ד) על רב פפא דהוי מגבי ארבע מאה זוזי לבושת, והא ליתא לדרב פפא... אלא כי עבדינן שליחותיהו במילתא דשכיחא ואית ביה חסרון כיס, אבל מילתא דשכיחא ולית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותיהו. ולא היה בזמנו דין בית דין של תורה, ובכל זאת אמרינן (כפי פירוש הרשב"ם) דאילו היתה מתקבלת עדותו היה מצוה להעיד, הרי שדין מסירת עדות שייך גם במקום שאין דין בית דין.

[ובדברי הגמרא פסחים הנ"ל אשכחנא פתרי לקושיא שנשאלה בבית המדרש מדברי הגמרא (סנהדרין יא) ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל, אמר לפניו רבש"ע מי חטא, אמר לו וכי דילטור אני? לך הפל גורלות. הרי שיש משום הוצאת לעז ודילטוריא להגיד על אדם חטאו.

ונראה ליישב דהנה אמרו (בבא מציעא גט) בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע בתנור של עכנאי, יצאה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, לא בשמים היא, מאי לא בשמים היא, שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה, אחרי רבים להטות עיי"ש וכן ביבמות דף י"ד לגבי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל, ועל יסוד זה פסק הרמב"ם (ה' יסודי התורה פ"ט) לפיכך אם יעמוד... ויעשה אות או מופת זיאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו מפי משה... הרי זה נביא שקר. ולומד את זה שם מדכתיב לא בשמים היא.

ובעובדה דרבה בר נחמני (בבא מציעא פו) דהוי יתיב אגירדא דדיקולא וגריס, קא מפלגי במתיבתא דרקיעא, אם בהרת קודמת לשער לבן טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק, הקב"ה אומר טהור, וכלהו מתיבתא דרקיעא אמרו טמא, אמרו מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים אני יחיד באתלות, שדרו שליחא בתריה, לא הוה מצי מלאך המות למקרב ליה... כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור, יצאה בת קול ואמרה, אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהור.

והרמב"ם פסק (ה' טומאת צרעת פ"ב) ספק שיער לבן קדם ספק בהרת קדמה הרי זו טמא, ויראה לי שטומאתו בספק, והקשה בכסף משנה, למה לא פסק הרמב"ם טהור, שהרי הקב"ה אמר טהור, ותירץ בכסף משנה לא בשמים היא, ושוב הקשה הכסף משנה הלא אמרו שם מאן נוכח רבה בר נחמני שהיה יחיד בנגעים והוא אמר טהור. ותירץ דכיון דבשעת יציאת נשמתו אמר טהור הוי בכלל לא בשמים היא.

והדבר טעון הסבר למה יחשב הדבר הלכה שאמר רבה בר נחמני בשעת יציאת נשמה בכלל לא בשמים היא, ויש לומר דאילו היה רבה בר

נחמני אומר הלכה זו בפנינו בבית המדרש או בביתו לפני חכמים היתה 'הדיעה הזאת בודאי מתקבלת, אבל רבה בר נחמני ערק לאגמא, וכל מה שקרה אתו שם לא ידענו מפי עדי ראייה או שמיעה אלא באמצעות "פתקא דנפל מרקיעא בפומבדיתא" כמבואר שם, אם כן גם זה בגדר תורה, ולא בשמים היא.

ובזה מתיישב הקושיא למה שאמר הקב"ה ליהושע בשעה שאמר חטא ישראל ושאל יהושע רבש"ע מי חטא ואמר הקב"ה וכי דילטור אני. כי לפי מה דמבואר שם בפסחים שאם אדם אומר דבר על השני שאינו מתקבל בתור עדות הוא בגדר לא תלך רכיל בעמך, וכאן ראינו ברמב"ם שגם מה שהקב"ה כביכול בעצמו אומר הוא בגדר תורה לא בשמים היא, אם כן, אם הקב"ה היה אומר ליהושע שהחוטא הוא עכן אי אפשר לקבל זה בתורת עדות, ולכן אמר הקב"ה וכי דילטור אני. ועל עצם הריגתו של עכן כבר עמד הרמב"ם (ה' סנהדרין פ"ח) שהיתה הוראת שעה או שנהרג מדין מלכות עי"ש.

(ב) דינו של עד אחד לגבי מצות עדות.

בחושן משפט (סימן כ"ח) כתוב הדר הוא: כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעיד ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד... בין שיש עד אחד עמו ובין שהוא לבדו... ומקורו של הדין הזה הוא גמרא (ב"ק נו) שהבאנו כבר רבי יהושע אומר ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים... והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו, והקשו שם על זה במאי עסקינן אילימא בבי תרי פשיטא דאורייתא הוא אם לא יגיד ונשא עונו אלא בחד. הרי שבעדות עד אחד יש עונש בידי שמים אם כובש עדותו.

והנה רש"י שם מפרש מאיפה אנחנו יודעים שהכתוב מדבר בשני עדים, שני פירושים. אחד, מדקפיד אהגדה משמע שאילו מגידין מתחייב זה ממון, וזה שייך רק בשני עדים. ופירוש השני דקיי"ל שכל מקום שנאמר עד הרי כאן שני עדים עד שיפרט הכתוב אחד כדכתיב לא יקום עד אחד באיש. לפי פירוש זה גזרת הכתוב היא שאין דין דאם לא יגיד ונשא עונו אלא בשני עדים. אבל לפי הפירוש הראשון דאמעית עד אחד מאחר שאינו מחייבו ממון, יוצא דבמקרים שעד אחד מחייב ממון יש חיובא דאורייתא דאם לא יגיד.

ועיין בגליון רעק"א שם שעמד על זה. ועיין ברמב"ם (ה' שבועות פ"י) וכן כל עד אחד שמחייב ממון בעדותו אם כפר זנשבע... חייב משום שבועת העדות, כיצד כגון שהיו התובע והנתבע חשודין על העדות עי"ש. וכן מצינו (שבועות דף מז) לגבי נסכא דרבי אבא שעד אחד מחייב ממון, יוצא שיש כאן משום אם לא יגיד. ועיין בחכמת שלמה (לרבי שלמה קלוגר) שהקשה קושיא עצומה לפי זה הדרא קושיא לדוכתה מה תירצו שם בגמרא על הקושיא, אילימא בבי תרי פשיטא דאורייתא היא אם לא יגיד וגו' אלא בחד. הלא כאן מדובר בעד אחד שמחייבו ממון, דאם לא כן אינו חייב בידי שמים גם לרבי יהושע שהרי לא גרם לו הפסד, ואם העד אחד מחייבו ממון שוב יש אם לא יגיד דאורייתא לפי פירוש הראשון של רש"י וכפי שהוכיח רעק"א.

ובקצות החושן (סימן כח) מביא ירושלמי — והוא בסנהדרין פ"ג —

בפני ב"ד להוציא עד אחד בשאמרו לו הרי אתה מקובל עלינו כשנים יכול יהא חייב (שהרי עד אחד מחייבו ממון שקבלוהו עליהם כשנים) ת"ל ראה או ידע את שהוא כשר להעיד עדות תורה יצא עד אחר שאינו כשר להעיד עדות תורה. הרי בפירוש שהגם שעד אחד זה מחייבו ממון, אחרי שקבלוהו עליהם, אין כאן אם לא יגיד דבר תורה.

ולחומר הנושא יש לומר ליישב קושיית הגאונים האלה, כי יש שני אופנים אשר עד אחד יכול לחייב שבועה: אחד, הנסיבות אשר נאמרה בהן העדות, כגון נסכא דרבי אבא, או שהיו התובע והנתבע חשודין על השבועה, או עדות שמביאה לידי גביית כתובה — המבוארין ברמב"ם ה' שבועות פ"י — במקרים אלה התורה מחייבת ממון על פי עד אחד, אשר אם כי בדרך כלל עד אחד מחייב רק שבועה, אבל בנסיבות כאלו שנאמרה העדות הזאת יש גם דין ממון כאן, ובוה בודאי שייך אם לא יגיד לפי פירוש ראשון של רש"י וכדעת הרמב"ם שם בה' שבועות. ויש אופן שני, שהעד אחד בעדותו אינו מחייב אלא שבועה, והשני היה יכול להפטר על ידי שבועה, אבל מחשש שבועת שקר נמנע השני ולא נשבע וחייב לשלם, או שהצדדים קבלו עליהם את העד אחד כשנים, במקרים אלה אין התורה מחייבת ממון על פי עד אחד, כי לפי דיני התורה היו יכולים ליפטר מהממון, רק הם בעצמם קבלו עליהם החיוב הזה, בזה אין דין של אם לא יגיד דאורייתא, כהגדרת הירושלמי בסנהדרין, "יצא עד אחד שאינו כשר לעדות דין תורה", כי כאן לא הדין תורה מחייב הממון כי מדין תורה היו יכולים להיפטר מממון, אלא הם גורמים לעצמם החיוב הזה. ובנדון זה שאין דין של אם לא יגיד, בא רבי יהושע לומר שחייב בדיני שמים, שהרי סוף סוף גרם הפסד להשני. ואם תמצא לומר מדוייקים בדברי רש"י שם: אלא בחד, שמחייבו שבועה ובדיני שמים מחייב דאי הוה מסהיד מחייב ליה שבועה ודילמא לא הוי משתבע בשיקרא זמשלם. דייק רש"י שמא האיש עצמו היה נמנע מלהישבע. ומיושבים כל הקושיות שהבאנו.

והכסף משנה (בפ"א מה' עדות) שואל על הרמב"ם האומר שם: העד מצווה להעיד בבית דין בכל עדות שיודע. ויש לדקדק בלשון רבינו דכתב העד מצווה להעיד בבית דין משמע עד יחידי ומסיק שנאמר אם לא יגיד וגו' ובפרק הכונס לא מייתי קרא אלא לשני עדים דקרא לא משמע אלא לשנים דכ"מ שנאמר עד הרי הוא שנים, אבל לעד אחד ליכא קרא עיי"ש.

ומצאתי בתורת כהנים (פרשת קדושים פרק ד) על הפסוק לא תעמוד על דם רעך, ומנין שאם אתה יודע לו עדות אין אתה רשאי לשתוק עליה ת"ל לא תעמוד על דם רעך. (ומפרש בעשירית האיפה [להגה"צ רבי יצחק אייזיק מקומרנא] לא תעמוד, לא תשתוק מלומר עדות אם אתה יודע עדות. זיהיה דם ריעך מלשון דמים—ממון). וכאן אנו לא מוצאים שום משמעות לשני עדים, לכן נצטרך להגיד שיש חיוב מסירת עדות גם ליחיד כמשמעות הכתוב לא תעמוד על דם רעך. עיין מנחת חנוך מצוה רל"ז. במשך חכמה סבר שהת"כ מדבר על ד"נ, אבל הרמב"ם בסה"מ רצ"ז מפרשו לד"מ. נמצא דמלבד הברייתא דרבי יהושע יש לנו גם דרשת התורת כהנים

בפסוק דלא תעמוד על דם ריעך לחייב עד אחד להעיד למנוע הפסד ממנו
חבירו.

ג) ובדין השלישי, מי שהתחייב לשמור סוד האם מצות מסירת עדות
משחררת אותו משמירת הסוד.

כתב הסמ"ע (חו"מ שם סק"א) בשם מהרי"ו דאם שום עד יאמר שאין
רשאי להעיד מחמת שקיבל עליו בסוד או בעל דינו יתיר לו לגלות הדבר.
ופירש הסמ"ע שאותו בעל דין שאמר לו בסוד שלא לגלות הוא בעצמו יתיר
לו. וזתמה עליו הטו"ז שם הלא אפילו בחרם אין צריך התרה, כל שכן כאן
שיש עליו חיוב אם לא יגיד. ומסתייע מדברי השו"ע (יו"ד סימן רכח) הנשבע
שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועת שוא ועל כרחו חל עליו תקנת הקהל,
ומוסיף הרמ"א ואפילו נשבע על איזה דבר שלא לגלותו ואחר כך נתנו עליו
חרם חייב לגלותו הרי שאף על פי שקדמה השבועה לגזירת הקהל חייב להגיד
ולא חייל השבועה.

ובשער משפט הקשה על הטו"ז דעדיפא מניה הו"ל להקשות ממשנה
ערוכה בסוף שבועות שתיים בתרא דאיתא שם להדיא אמר לעדים בואו והעידוני
שבועה שלא נעידך הוי שבועת שוא, אם כן פשיטא שאין צריך התרה.
לכן מחדש השער משפט דקושיא מעיקרא ליתא, דכל הענין הוא מטעם
שנשבע לבטל את המצוה, ולפי דברי הרמב"ם והשו"ע שאין חיוב עדות רק
אם הבע"ד או הב"ד יתבענו להעיד, אבל בלא גתבע להעיד חייל השבועה,
שוב חל גם בנתבע להעיד מטעם כולל, כמבואר בירושלמי הנשבע שלא יאכל
מצה אסור אף בליל פסח דחייל בכלל מיגו דנאסר כל השנה, כולל גם
ליל הפסח עיי"ש.

והתומים מתרץ דכיון דהוי רק עד אחד, ועד אחד אינו בכלל אם לא
יגיד כמו שביררנו למעלה, ולא הוי אלא מדרש חכמים, לא עדיף ממה
שמבואר בר"ן דאפילו לרבי יוחנן הסובר חצי שיעור אסור מן התורה מכל
מקום חל עליו שבועה מכיון שנלמד מדרשא ואינו מפורש בתורה, ובכל שכן
לעדות אחד שחל השבועה.

וכעין זה ברמ"א סימן רל"ט ס"ו י"א שהנשבע שלא לגלות לחבירו
דבר שיצילנו מן ההפסד הוי נשבע לבטל את המצוה ואינו חל, מ"מ נראה לי
שיש להתירה תחילה ואח"כ יגלה דלא עדיף ממה שהוא מדרש חכמים עיי"ש.
אכן נגד דברי שניהם — השער משפט והתומים — עומדים דברי
התורת כהנים שהבאתי למעלה שאמר (פרשת קדושים פ"ד) על הפסוק לא
תעמוד על דם ריעך, ומנין שאם אתה יודע לו עדות אין אתה רשאי לשתוק
עליה שנאמר לא תעמוד על דם ריעך. הרי שמפורשת מצוה בתורה לא לעמוד
מרחוק אלא להציל את של חבירו. והמצוה הזאת אינה מוגבלת בתורת
כהנים והוא חייב להציל בעדותו אפילו אם לא תבעו לא הוא ולא בית דין.
ומנא אמינא לה, שהרי מיד אחר כך הוא מביא הדרש הידוע ומנין אם ראית
טובע בנהר או לסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו שחייב להצילו
שנאמר לא תעמוד על דם רעך. ושם בודאי לא יחכה עד שידרשנו מישהו
לעשות הדבר, הוא הדין מה שלומד מן הפסוק הזה באותה ההלכה שאם יודע

:

לו עדות לטובתו שחייב להעיד לו, גם בלי תביעת ודרישת הבע"ד או הב"ד, ושוב אין כאן כולל של השער משפט. וגם לא מדרש חכמים של התומים אלא מצוה דאורייתא של התורה כהנים.

והנה בתורת כהנים בהלכה שלפני זו נאמר: ומנין שכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבים אבל מה אעשה ורבו עלי חברי לכך נאמר לא תלך רכיל בעמך וכן הוא אומר הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר. וסמך ליה אומר: ומנין שאם אתה יודע לו עדות אין אתה רשאי לשתוק עליה ת"ל לא תעמוד על דם ריעך.

ויש להבין את ההמשך — וכך מסביר במקצת המלבי"ם שם — כי נצטוינו להחזיק סוד ולא לגלותו, לא תלך רכיל בעמך, ומה זה "רכיל", מבאר שלמה במשלי, הולך רכיל מגלה סוד, כי מי שמגלה סוד הוא נקרא הולך רכיל, אבל כשהדבר נוגע להעיד לטובתו של אדם להציל ממונו או גופו, והוא קשור עם התחייבות שלא לגלות סוד, באה התורה והסמיכה (ויקרא יט) שני הדברים יחד "לא תלך רכיל בעמך" אבל יחד עם זה "לא תעמוד על דם ריעך" — הסוד הזה לא יכול למנוע אותך מלהעיד לטובת ולהצלת היחיד או הציבור, ולמנוע נזק וכיוצא בו מן החברה.

כלל העולה מדברינו:

א. מצוה על האדם להעיד לטובת הצלת רכושו של הזולת, יחיד או צבור, או למנוע נזק ולאפרושי מאיסורא.

ב. מצוה הזאת מוטלת על האדם גם אם הוא מעיד יחיד, בתנאי שהעדות הזאת תתקבל ותהיה לזה תוצאה ממשית, ולא תישאר הוצאת לעז גרידא.

ג. ההתחייבות לשמור על הסוד אינה יכולה למנוע מסירת העדות לטובת היחיד או הצבור, למנוע נזק ולאפרושי מאיסורא, ולעזור בזה לטובת הכלל ולשלום הצבור.